

บทสรุปของ นายธานินทร์ กรัยวิเชียร ผู้ซึ่งก้าวสู่ตำแหน่ง นายกรัฐมนตรีคนที่ 14 ของไทย ที่ควรจะกล่าวถึงก็คือ บทบาทของ นักวิชาการ และนักนิติศาสตร์ ที่เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เพื่อเข้ามาแก้ไขวิกฤตการณ์ทางการเมือง ภายหลังกองรัฐประหาร เมื่อเดือนตุลาคม 2519 เป็นการเข้ามาตามคัลลอง ของการทำ รัฐประหารโดยผู้ถืออาวุธ

ที่สำคัญยิ่งก็คือ ในการเป็นผู้นำในการบริหารราชการแผ่นดิน นายธานินทร์ กรัยวิเชียร มีบุคลิกแตกต่างจากผู้นำทางการเมือง ที่เป็นพลเรือนคนอื่นๆ หลายด้านด้วยกัน

เฉพาะอย่างยิ่งเป็นผู้อ่อนนอกแข็งใน ที่ยึดมั่นในกฎระเบียบ และเชื่อมั่นในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งอาจ จะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างมากมาย

เฉพาะอย่างยิ่งข้อวิจารณ์ที่ว่า ในช่วงเวลาที่ท่านหน้าที่ บริหารประเทศหนึ่งปีเศษนั้น ทำให้นักศึกษาปัญญาชน และ ประชาชนผู้รักชาติรักประชาธิปไตย รักความเป็นธรรม ต้องหลบหนีเข้าไปต่อสู้อำนาจทางการเมืองในป่าเขาลำเนาไพร ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเป็นจำนวนมาก ซึ่งกลายเป็นตราบาป ของสังคมไทยตราบเท่าทุกวันนี้

8

ปรีดี พนมยงค์



ตำนานชีวิต แนวคิด และผลงาน

ปรีดี พนมยงค์

“รัฐบุรุษอาวุโส” และนายกรัฐมนตรีคนที่ 7 ของไทย ผู้นำปฏิวัติ 2475 ฝ่ายพลเรือน และบุคคลสำคัญของโลก

เกริ่นนำ

บุคคลสำคัญทางการเมือง ซึ่งประกอบด้วยข้าราชการ นักศึกษาปัญญาชน และประชาชนทั่วไป ที่ได้รวมตัวกันเป็น “คณะราษฎร” เพื่อทำการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครอง จาก “ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์” สู่ “ระบอบประชาธิปไตย” เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 นั้น แม้จะมีเป็นจำนวนมากเพียงใด

แต่ผู้ที่เป็นมันสมองสำคัญที่สุด อันก่อให้เกิดการวางแผน ทำการปฏิวัติ และมีส่วนสำคัญในการร่างกฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับแรก คือ “พระราชบัญญัติธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม (ชั่วคราว) พ.ศ.2475” ก็คือ “นายปรีดี พนมยงค์” หรือ “หลวงประดิษฐมนูธรรม” ผู้นำฝ่ายพลเรือน

ที่สำคัญยิ่งก็คือในช่วงต้นแห่งการปฏิวัติ 2475 สถานภาพของ นายปรีดี พนมยงค์ สูงเด่นเหนือกว่าสมาชิกคณะราษฎรคนอื่นๆ เฉพาะอย่างยิ่งการทำหน้าที่เป็นผู้ร่าง “เค้าโครงเศรษฐกิจ” หรือ “โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ซึ่งท่านเป็นต้นคิดที่จะให้เป็นเรื่องในการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ

กระนั้นฐานะและบทบาททางการเมืองของ นายปรีดี พนมยงค์ ก็ต้องอับแสงลง เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดา และขุนนางตลอดถึงจากปีกขวาของคณะราษฎรยามนั้น คัดค้านและปฏิเสธ “เค้าโครงเศรษฐกิจ” หรือ “โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ดังกล่าว

ในที่สุดเมื่อคณะราษฎรมีอาจตัดทานอิทธิพล และกระแสฝ่ายขวาในคณะรัฐบาลได้ จึงส่งผลให้นายปรีดีจำต้องเดินทางออกนอกประเทศ ไปพำนักอยู่ในประเทศฝรั่งเศสเป็นการชั่วคราว เพื่อลดกระแสการต่อต้านจากอิทธิพลขวาจัดในคณะราษฎร

แต่ในที่สุดเมื่อคณะราษฎรได้ยึดอำนาจการปกครอง โค่นล้มพระยามโนปกรณนิติธาดา เป็นที่เรียบร้อยแล้ว และหลังจาก “นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา” (พจน์ พหลโยธิน) ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 2 ของประเทศไทย ก็ได้เชื้อเชิญ นายปรีดี พนมยงค์ ให้เดินทางกลับจากต่างประเทศ เพื่อมาร่วมกันบริหารราชการแผ่นดินต่อไป

จากนั้นฐานะและบทบาทของ นายปรีดี พนมยงค์ (หลวงประดิษฐมนูธรรม) ก็สูงเด่นขึ้นตามลำดับ ที่สำคัญก็คือ กลายเป็นตัวจักรสำคัญในการบริหารราชการแผ่นดิน โดยได้รับตำแหน่งสำคัญคือ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

ทั้งยังเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง เมื่อปี 2477 เพื่อเผยแพร่ความรู้เรื่องประชาธิปไตยของคณะราษฎรสู่สังคมไทยด้วย กระทั่งเมื่อประเทศไทยตกอยู่ภายใต้ภาวะสงครามโลกครั้งที่ 2 นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ถูกจอมพลแปลก พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีในขณะนั้น กดดันให้พ้นจากตำแหน่งรัฐมนตรีไปดำรงตำแหน่ง **“ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์”**

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 นายปรีดี พนมยงค์ ร่วมกับผู้รักชาติรักเอกราชรวมตัวกันจัดตั้ง **“ขบวนการเสรีไทย”** ขึ้นในประเทศไทย ประสานกับขบวนการเสรีไทยต่างประเทศ โดยมีเป้าหมายที่จะต่อต้านจักรวรรดินิยมญี่ปุ่นในประเทศไทย และร่วมมือกับฝ่ายสัมพันธมิตรทำลายทหารญี่ปุ่นที่ก่อสงคราม

ยิ่งกว่านั้นในช่วงสงคราม ยังเป็นแกนนำในการล้มอำนาจรัฐบาล จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ที่รัฐบาลญี่ปุ่นให้การสนับสนุน ด้วยการร่วมมือกับมิตรสหาย ที่รักชาติรักเอกราชสนับสนุนให้ พันตรี ควง ภัยวงศ์ ขึ้นบริหารประเทศต่อจาก จอมพลแปลก พิบูลสงคราม

กระทั่งในวันที่ 24 มีนาคม 2489 นายปรีดี พนมยงค์ ก็ก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 7 ต่อจาก ม.ร.ว. เสนีย์ ปราโมช พร้อมกันนั้นก็ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2489 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่กล่าวกันว่า มีความเป็นประชาธิปไตยเหนือกว่ารัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ

จากนั้นรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ ก็สิ้นสุดตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญ ด้วยการถวายบังคมลาออกในวันที่ 1 มิถุนายน 2489 แต่กระนั้นเมื่อวันที่ 9 มิถุนายน 2489 ในรัฐบาลนายปรีดี พนมยงค์ (รัฐบาลรักษาการณ) ประเทศไทยก็เกิดเหตุการณ์ร้ายแรงที่สุด นั้น

ก็คือ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลได้สวรรคตด้วยพระแสงปืน

ในวันที่ 11 มิถุนายน 2489 นายปรีดี พนมยงค์ ก็ก้าวสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นครั้งที่ 2 แต่ในที่สุดก็ได้กราบถวายบังคมลาออกจากตำแหน่ง เมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2489 และเมื่อประเทศไทยเกิดรัฐประหารปี 2490 ก็ได้ลี้ภัยการเมืองไปอยู่ต่างประเทศ

นั่นก็คือ คณะรัฐประหารนำโดย พลโทผิน ชุณหะวัณ (ยศในขณะนั้น) ยึดอำนาจการปกครองประเทศ เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 นายปรีดี พนมยงค์ ต้องลี้ภัยการเมืองไปประเทศสิงคโปร์

วันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492 เป็นหัวหน้าในการยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินในนาม **“ขบวนการประชาธิปไตย 26 กุมภาพันธ์”** แต่ไม่ประสบความสำเร็จ กระทั่งกลายเป็น **“กบฏวังหลวง”** จากนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้ลี้ภัยการเมืองไปพำนัก ณ สาธารณประชาชนจีน ในระหว่าง ปี 2492-2513 ต่อมาในปี 2513 ได้เดินทางไปพำนักที่ประเทศฝรั่งเศส กระทั่งถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2526 ณ บ้านพักชานกรุงปารีส

เมื่อวันที่ 16 พฤศจิกายน 2542 **องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ** หรือที่มีชื่อย่อว่า **“องค์การยูเนสโก”** ได้มีการประชุมสามัญครั้งที่ 30 พร้อมกับมีมติยกย่องให้นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุคคลสำคัญของโลกประจำปี ค.ศ.2000-2001 หรือ พ.ศ.2543-2544 โดยเป็นหนึ่งในบุคคลสำคัญที่ได้รับประกาศเกียรติคุณ และได้รับการบรรจุชื่อไว้ในปฏิทินการเฉลิมฉลองบุคคลสำคัญของโลก (ค.ศ.2000-2001)

ด้วยคุณูปการอย่างใหญ่หลวง และเกียรติคุณต่อการเปลี่ยนแปลง

แปลงการปกครอง 2475 และในฐานะที่เคยเป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ รวมทั้งเคยดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีที่มีชื่อระบือไกลของไทย จึงขอบันทึกชีวประวัติ ผลงาน และเรื่องราวต่างๆ เกี่ยวกับนายปรีดี พนมยงค์ รัฐบุรุษอาวุโส ไว้เป็นตำนานเพื่อเล่าขานกันสืบไปดังต่อไปนี้

เทือกเขาเหล่างอ

นายปรีดี พนมยงค์ เกิดเมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2443 ณ บ้านหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นบุตรของ **นายเสียง** ผู้มีเลือดเนื้อเชื้อไขของชาวจีนโพ้นทะเล กับนาง**ลูกจันทน์**

นั่นก็คือปู่ของนายเสียง คือ **นายก๊ก แซ่ตั้ง** เป็นชาวจีนแต้จิ๋ว ที่ได้อพยพจากประเทศจีน เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารในประเทศไทยในปี 2357 ซึ่งตรงกับรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2

หลังจากนั้น นายก๊ก แซ่ตั้ง ก็ได้เดินทางไปพำนักอยู่ที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบสัมมาอาชีพะ คือทำแบ่งข้าวหมัก ทำขนมแบบจีน เต้าหู้และเต้าเจี้ยว ก็ได้เปลี่ยนฐานะจากนายทุนน้อยเป็นนายทุนขนาดกลางของจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ต่อมาได้แต่งงานกับนางปิ่น มีบุตรคนหนึ่งชื่อ **นายเกิด แซ่ตั้ง** และ นายเกิดได้แต่งงานกับ **นางคุ่ม**

นายเกิด กับ นางคุ่ม มีบุตรธิดารวม 8 คน บุตรคนหนึ่งชื่อ **นายเสียง แซ่ตั้ง** ต่อมานายเสียงได้ใช้นามสกุลว่า **"พนมยงค์"** ตามที่เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยาเป็นผู้ตั้งให้

กล่าวกันว่า นายเสียงเกิดเมื่อวันที่ 24 พฤษภาคม 2409 ณ บ้านเรือนแพที่คลองหน้าวัดพนมยงค์ ตำบลท่าวาสุกรี อำเภอกรุงเก่า จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตรงกับช่วงปลายของรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 และได้แต่งงานกับนางสาว**ลูกจันทน์ บุตรี หลวงพานิชย์พัฒนากร (เบ็ก)** ทั้งสองให้กำเนิดบุตรธิดา 6 คน ในจำนวนนี้ก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นบุตรคนที่ 2 และนายหลุย พนมยงค์ เป็นบุตรคนที่ 3

นอกเหนือจากทำมาค้าขายเล็กๆ น้อยๆ เช่นเดียวกับผู้เป็นบิดาแล้ว อาชีพอีกอย่างหนึ่งของ นายเสียง พนมยงค์ คือเกษตรกรที่อำเภออุทัยน้อย หรือปัจจุบันคืออำเภอวังน้อย จังหวัดพระนครศรีอยุธยา และ ณ ที่นี้ก็ได้อุปการะกับ นางสาวปุย (ไม่ทราบนามสกุล) มีบุตรธิดา 2 คน

ปฐมชีวิตในวัยศึกษา

เด็กชายปรีดี พนมยงค์ เริ่มศึกษาหนังสือไทยที่บ้านครูแสง ตำบลท่าวาสุกรี แล้วย้ายไปศึกษาต่อที่บ้าน หลวงปราณีฯ (เปี่ยม) อำเภอท่าเรือ ครั้นเมื่ออ่านออกเขียนได้แล้ว ก็ได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนวัดรวก ซึ่งสมัยนั้นเป็นโรงเรียนรัฐบาลประจำอำเภอท่าเรือ สอบไล่ได้ชั้น 1 แห่งประโยค 1 (ตามหลักสูตรกระทรวงธรรมการ สมัยนั้นที่จำแนกการศึกษาสามัญออกเป็น 3 ประโยคๆ ละ 4 ชั้น ขณะนั้นยังไม่ได้จำแนกเป็นชั้นมูล, ประถม, มัธยม)

ต่อมากกระทรวงธรรมการจัดหลักสูตรใหม่จำแนกเป็นชั้นมูล, ประถม, มัธยม เด็กชายปรีดีจึงย้ายไปเรียนที่โรงเรียนวัดศาลาปูน อำเภอกรุงเก่า สอบไล่ได้ประถมบริบูรณ์ตามหลักสูตรใหม่แล้ว จาก

นั้นในปี 2454 ก็ย้ายไปศึกษาชั้นมัธยมเตรียม ที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตร โดยพำนักอยู่กับพระภิกษุที่วัดแห่งนี้

กระนั้นหนุ่มปรีดีก็เรียนที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตรเพียงปีเดียว เมื่อสอบไล่ได้ในชั้นมัธยมเตรียมที่โรงเรียนวัดเบญจมบพิตรได้แล้ว ก็ย้ายกลับไปศึกษาต่อที่โรงเรียนตัวอย่างมณฑลกรุงเก่า จนสอบไล่ได้ชั้นมัธยม 6 (ซึ่งเป็นชั้นสูงสุดสำหรับหัวเมือง) ในปี 2457 ขณะที่มีอายุ 14 ปี

ปี 2458 หลังจากจบชั้นมัธยมปีที่ 6 ซึ่งเป็นการศึกษาชั้นสูงสุดสำหรับหัวเมืองแล้ว ก็ย้อนกลับเข้าสู่กรุงเทพมหานครอีกครั้งหนึ่ง ครั้นนี้ นายเสียงกับนางลูกจันทน์ผู้เป็นบิดามารดา ได้นำไปฝากไว้ในอุปการะของ **พระวิจิตรมนตรี (สุด กุณฑลจินดา)** และต่อมาได้ย้ายไปอยู่ในความอุปการะ ของมหาอำมาตย์ตรีพระยาชัยวิชิตวิศิษฎ์ธรรมธาดา (ข้า ณ ป้อมเพชร์) ซึ่งเป็นญาติผู้ใหญ่

นายปรีดี พนมยงค์ ได้เข้าศึกษาต่อที่โรงเรียนสวนกุหลาบประมาณ 6 เดือน ก็ได้ลาออก เพื่อกลับไปช่วยบิดาท่านาที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ขณะที่มีอายุได้ 15 ปีเศษ ซึ่งเขาเล่าถึงชีวิตในช่วงนั้นในเวลาต่อมาว่า

“เวลานั้นผมสำเร็จมัธยม ซึ่งเขาถือว่าบริบูรณ์แล้ว ตามปกติเข้าเรียนที่ไหนก็ได้ แต่ผมอายุ 15 ปีเศษ จะเข้าเรียนรัฐประศาสนศาสตร์ไม่ได้ ผมก็ออกไปอยู่นา ตอนนั้นได้ประโยชน์ เมื่ออายุ 17-18 จึงเข้าเรียนกฎหมาย”

เริ่มต้นชีวิตการศึกษาอีกครั้ง และเริ่มต้นการทำงานครั้งแรก

ปี 2460 หนุ่มปรีดีได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวง

ยุติธรรม ขณะเดียวกันก็ได้ทำงานหาประสบการณ์และหารายได้ด้วยการเป็นเสมียนสำนักงานทนายความ **พระวิจิตรมนตรี (สุด กุณฑลจินดา)** อดีตอธิบดีศาลมณฑลชุมพร และอดีตผู้ช่วยกรมพระธรรมทูตทหารบก

นอกจากนายปรีดีจะเรียนกฎหมายที่โรงเรียนกฎหมายแห่งกระทรวงยุติธรรมแล้ว เขายังหาเวลาว่างไปเรียนภาษาฝรั่งเศสเพิ่มเติมกับอาจารย์เลเดแกร์ ชาวฝรั่งเศสที่ทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษาศาลในประเทศไทย และเป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมาย ที่โรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรมแห่งนี้ด้วย

ปี 2462 นายปรีดี พนมยงค์ สามารถสอบไล่วิชากฎหมายจนจบชั้นเนติบัณฑิต แต่สมัยนั้นมีข้อบังคับว่า หากมีอายุยังไม่ครบ 20 ปีบริบูรณ์ ก็ยังไม่สามารถว่าความได้ เขาจึงยังคงนั่งทำงานในหน้าที่เสมียนสำนักงานทนายความ **พระวิจิตรมนตรี (สุด กุณฑลจินดา)** ไปพลางๆ ก่อน

สำหรับหน้าที่เสมียนในช่วงเริ่มต้นก็ไม่ได้มีอะไรมากนัก เพียงคอยเสิร์ฟน้ำชา กาแฟ หรือคอยวิ่งซื้อข้าวปลาอาหารให้กับเจ้าพนักงาน กระทั่งเมื่อเวลาว่างเลยไป ก็ได้พัฒนาตัวเองจนสามารถเขียนร่างหนังสือ กระทั่งสามารถช่วยงานเป็นที่ปรึกษาของพระยาวิจิตรมนตรีในระดับผู้ช่วย ฉายแววนักกฎหมายที่มีความสามารถคนหนึ่งทีเดียว

เล่ากันว่าในช่วงที่กำลังศึกษาวิชากฎหมาย และทำงานเป็นเสมียนในสำนักงานทนายความ **พระวิจิตรมนตรี (สุด กุณฑลจินดา)** นั้น นายปรีดีซึ่งขณะนั้นยังไม่จบวิชากฎหมายด้วยซ้ำ ได้แสดงผลงานที่โดดเด่น ด้วยการรับว่าความที่ทนายความคนอื่นไม่กล้ารับที่เรียกว่าคดี **“พลาตัสัย”** สามารถแก้ต่างให้จำเลยจนชนะในที่สุด

ในปี 2463 หลังจากจบจากโรงเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และได้เป็นสมาชิกสมาคมแห่งเนติบัณฑิตยสภาแล้ว อีกทั้งในช่วงสั้นๆ นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เข้ารับราชการในกรมราชทัณฑ์ กระทรวงนครบาล ในตำแหน่งเสมียน จากนั้นก็ได้รับคัดเลือกจากกระทรวงยุติธรรม ให้ได้รับทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษากฎหมาย ณ ประเทศฝรั่งเศส ในเดือนสิงหาคม 2463

ชีวิตนักศึกษาในต่างแดน เป็นผู้นำนักศึกษาไทยในฝรั่งเศส

ในการเดินทางไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศสของ นายปรีดี พนมยงค์ ในปี 2463 นั้น แม้เขาจะได้เรียนรู้ภาษาฝรั่งเศสจากอาจารย์เลเดแกร์มาแล้ว แต่ก็ยังเป็นความรู้ในลักษณะที่เขาเรียกว่า “พอใช้ได้” หรือพื้นฐานระดับงูๆ ปลาๆ เท่านั้น อีกทั้งขณะนั้นเขายังมีอายุน้อย จึงได้รับคำแนะนำจากอาจารย์ผู้สอนให้เริ่มต้นเรียนใหม่เหมือนนักเรียนชาวฝรั่งเศสทั่วไป

ด้วยเหตุนี้หลังจากเดินทางมาถึงประเทศฝรั่งเศส เขาจึงเข้าศึกษาที่มหาวิทยาลัยกอง และศึกษาพิเศษจากอาจารย์เลอบอนนัวส์ ผู้เป็นเลขาธิการสถาบันครุศาสตร์ระหว่างประเทศอีกทางหนึ่ง จนมีความรู้แตกฉานทั้งภาษาฝรั่งเศส ลาติน และภาษาอังกฤษ อีกด้วย

สำหรับคณะนิติศาสตร์ แห่งมหาวิทยาลัยกองนี้ กล่าวกันมีความแตกต่างจากมหาวิทยาลัยในบางประเทศ นั่นคือ นอกจากจะสอนในวิชากฎหมายเอกชนแล้ว ยังเพิ่มวิชาเศรษฐศาสตร์ ซึ่งถือเป็นรากฐานของสังคม และมีการสอนกฎหมายมหาชนอีกหลายวิชา

ทั้งนี้ ก็เพื่อจุดมุ่งหมายที่จะให้นักศึกษาที่สำเร็จการศึกษาไปแล้วสามารถทำงานได้ในหลายๆ สาขาอาชีพ นั่นเอง

นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนักศึกษาที่เรียนเก่งและเฉลียวฉลาดปราดเปรื่องคนหนึ่ง ที่มีเพียงสามารถสอบไล่ได้ปริญญา เป็น “บาเซลเลอร์” กฎหมายเท่านั้น หากแต่ยังสอบไล่ได้ปริญญาของรัฐเป็น “ลิซงซีเอ” กฎหมาย จากมหาวิทยาลัยกองอีกด้วย

หลังจากสำเร็จวิชากฎหมายในระดับปริญญาตรี นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เข้าเรียนในระดับปริญญาโทที่มหาวิทยาลัยปารีส โดยศึกษาทั้งทางด้านกฎหมายแท้และทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งวิชาที่เล่าเรียนคือ วิชาเศรษฐศาสตร์พิสดาร, ประวัติศาสตร์ลัทธิเศรษฐกิจ, กฎหมายและวิทยาศาสตร์การคลัง, กฎหมายและวิทยาศาสตร์การแรงงาน และระบบเศรษฐกิจสังคมนิยมที่เกี่ยวกับแผนเศรษฐกิจ เป็นต้น กระทั่งสำเร็จเป็น “ประกาศนียบัตรการศึกษาชั้นสูงทางด้านเศรษฐกิจการเมือง” และ “ดุษฎีบัณฑิตกฎหมาย” (Docteur en Droit) ในปี 2469

ทันทีที่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาโท นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “Du Sort des Societes de Persones en cas de Deces d'un Associe” หรือ “ในกรณีหุ้นส่วนคนหนึ่งถึงแก่ความตาย ฐานะของห้างหุ้นส่วนบุคคลจำเป็นอย่างไร” กระทั่งในปี 2470 สามารถสอบผ่านและได้เกียรตินิยมดีมาก คือ “Tre's bien” เป็นคนไทยคนแรกที่สามารถสอบได้ “Docteur de 1 Etat” เป็น “ดอกเตอร์ของรัฐ” มีใช้ดอกเตอร์ของมหาวิทยาลัยที่เรียกว่า “Docteur de 1 Universite” นับเป็นคนไทยคนหนึ่งที่ได้สร้างเกียรติประวัติแก่ประเทศไทย

ในระหว่างปี 2466-2467 ขณะที่กำลังศึกษาอยู่ที่มหาวิทยาลัยปารีส หนุมปรีดีได้ร่วมกับเพื่อนๆ นักศึกษาไทยในฝรั่งเศสกับสวิสเซอร์แลนด์ และศึกษาไทยในประเทศอื่น ส่วนที่ขึ้นต่อสถานทูตสยาม ณ กรุงปารีส ก่อตั้งสมาคมนักเรียนไทยขึ้นในฝรั่งเศสเรียกชื่อว่า “**สามัคยานุเคราะห์สมาคม**” อักษรย่อว่า “**สยาม**”

ทั้งนี้ นายปรีดีได้รับเลือกตั้งให้เป็นเลขาธิการสมาคมคนแรก โดยมี **หม่อมเจ้าเจริญใจ จิตรพงศ์** เป็นสภานายกสมาคม และต่อมาในปี 2468 และปี 2469 นายปรีดีได้รับเลือกตั้งให้เป็นสมาชิกสภานายกสมาคม 2 ปีติดต่อกัน

เล่าขานกันว่าในช่วงที่เรียนที่ฝรั่งเศส นายปรีดี พนมยงค์ มีเพื่อนฝูงมากมาย ส่วนใหญ่เป็นชาวฝรั่งเศส และนักศึกษาที่มีความคิดทางการเมืองชาวเอเชีย โดยนักเรียนกลุ่มนี้ได้ก่อตั้งสมาคมเพื่อความสามานฉันท์และพันธมิตรแห่งเอเชีย

นายปรีดี พนมยงค์ ได้ร่วมกับเพื่อนอีก 6 คน รวมเป็น 7 คน ก่อตั้งแกนกลางอย่างลับขึ้นเป็น “**คณะราษฎร**” ได้มีการประชุมกันครั้งแรก เมื่อเดือนกุมภาพันธ์ 2470 ที่หอพักแห่งหนึ่ง ณ ‘**RUE DU SOMMERARD**’ โดยผู้เข้าร่วมประชุมในครั้งนั้นประกอบด้วย

- 1) **ร้อยโท ประยูร ภมรมนตรี** นายทหารกองหนุน ซึ่งเคยเป็นผู้บังคับหมวดทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์รัชกาลที่ 6 ซึ่งขณะนั้นกำลังศึกษารัฐศาสตร์ที่ประเทศฝรั่งเศส
- 2) **ร้อยโท แปลก ชิตตะสังคะ** สำเร็จวิชาจากโรงเรียนเสนาธิการทหารบกสยาม แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส
- 3) **ร้อยตรี ทศนิยม มิตรภักดี** นายทหารกองหนุน เคยเป็นผู้บังคับหมวดกรมการทหารม้าที่ 5 นครราชสีมา แล้วมาศึกษาที่โรงเรียนนายทหารม้าฝรั่งเศส
- 4) นาย

ตัว ลพานุกรม นักศึกษาวิทยาศาสตร์ในสวิสเซอร์แลนด์ เคยเป็นจ่านายสิบในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 5) **หลวงสิริราชไมตรี (จรูญ สิงหเสนี)** ผู้ช่วยอัครราชทูตสยามประจำกรุงปารีส เคยเป็นนักเรียนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม และเป็นนายสิบตรีในกองทหารอาสาสงครามโลกครั้งที่ 1 6) **นายแนบ พหลโยธิน** เนติบัณฑิตอังกฤษ 7) **นายปรีดี พนมยงค์** นักศึกษากฎหมายแห่งฝรั่งเศส

ทั้งนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกให้เป็นหัวหน้าคณะราษฎรเป็นการชั่วคราว จนกว่าจะมีบุคคลที่เหมาะสมกว่า ซึ่งปรากฏว่าหลังจากกลับสู่ดินแดนมาตุภูมิ นักศึกษาไทยในฝรั่งเศสต่างแยกย้ายกันประกอบอาชีพการงาน แต่ก็ยังคงมีความผูกพันแน่นแฟ้นที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบประชาธิปไตยอย่างไม่เสื่อมคลาย และยังคงรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “**คณะราษฎร**” โดยมีนายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา (พจน์ พหลโยธิน) เป็นหัวหน้า และ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าคณะราษฎรสายพลเรือน

เส้นทางชีวิตการงาน

เดือนมีนาคม 2470 หลังจาก นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับประเทศไทย ก็ได้รับการบรรจุเข้าเป็น “**ผู้พิพากษาชั้น 6**” ได้รับพระราชทานเงินเดือน 240 บาท และได้เลื่อนเป็น “**เลขานุการชั้น 2**” กรมร่างกฎหมายกระทรวงยุติธรรม อัตราเงินเดือน 300 บาท อีกทั้งยังเป็นผู้ทำบันทึกกระทรวงแถลงสำนวนคดีฎีกาประจำศาลฎีกาเป็นเวลา 6 เดือน

หลังจากนั้นก็ได้นำดำเนินการจัดตั้งองค์กร หรือ คณะราษฎร

ด้วยการชักชวนนักศึกษาไทย ที่เคยเล่าเรียนที่ประเทศฝรั่งเศส เช่น นายทวี บุญยเกษตร, นายบรรจง ศรีจรูญ, นายแช่ม พรหมยงค์ และ ร.ต.สินธุ์ กมลนาวิน เป็นต้นแล้ว ยังชักชวนนักกฎหมาย และ ข้าราชการที่เชื่อมั่นว่ามีจิตใจมั่นคง ในการปฏิบัติให้เข้าร่วมกับคณะ ราษฎร เพื่อทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองแผ่นดิน

ปี 2471 ได้รับพระราชทานยศและบรรดาศักดิ์เป็น “รอง อำมาตย์เอก หลวงประดิษฐมนูธรรม” เมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2471 และในปีถัดมาก็ได้รับการเลื่อนยศเป็น “อำมาตย์ตรี” และยังสามารถเป็น อาจารย์โรงเรียนกฎหมาย กระทรวงยุติธรรม

เล่ากันว่าวิชาที่ได้สร้างชื่อเสียงให้แก่ อาจารย์ปรีดี พนมยงค์ มากที่สุด คือ “วิชากฎหมายปกครอง” แน่นอกระหว่างที่บรรยาย นั้น ปรากฏว่าอาจารย์ปรีดีก็ได้แทรกแนวความคิดการปกครอง ระบอบประชาธิปไตยในคำบรรยายด้วย

ที่สำคัญก็คือในช่วงที่เป็นอาจารย์สอนวิชากฎหมาย ได้ พยายามปลุกจิตสำนึกนักศึกษาที่เป็นลูกศิษย์ให้สนใจการเมือง และ เข้าร่วมในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง อีกทั้งยังได้เปิดการอบรม ทบทวนวิชากฎหมายที่บ้านที่ถนนสีลม โดยไม่คิดค่าสอนอีกด้วย

เพราะมีความเชี่ยวชาญทางด้านกฎหมายปกครอง ซึ่งเป็น กฎหมายมหาชนนี้กระมัง จึงได้รับมอบหมายจากคณะราษฎร ให้ เป็นผู้ร่างระเบียบ คำประกาศ และธรรมนูญการปกครอง เป็น กฎหมายสูงสุดฉบับใหม่ของประเทศสยามยามนั้นนาม “พระราช บัญญัติ ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยาม” ซึ่ง นายปรีดี พนม ยงค์ ก็ปฏิบัติภารกิจในการร่างกฎหมาย ระเบียบการต่างๆ และ ธรรมนูญการปกครองสำเร็จเรียบร้อยทุกประการ ก่อนเปลี่ยนแปลง การปกครอง 2475 เสียอีก

เป็นหัวหน้าคณะราษฎรสายพลเรือน และ “มินสมอง” ที่เยี่ยมยุทธ์ของคณะราษฎร

เมื่อคณะราษฎรที่นำโดย นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ตัดสินใจยึดอำนาจการปกครองแผ่นดินเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475 ตรงกับวันศุกร์ แรม 6 ค่ำ เดือน 7 ปีวอก ในรัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 เป็นผลสำเร็จ ด้วยความเรียบร้อยทุกประการ

ภารกิจที่สำคัญอย่างยิ่งยวด ของหัวหน้าสายพลเรือนที่ชื่อ “ปรีดี พนมยงค์” ก็เกิดขึ้นอย่างฉับพลัน นั่นก็คือในวันที่ 26 มิถุนายน 2475 เวลา 10.45 น. โปรดเกล้าฯ ให้ผู้แทน “คณะราษฎร” เข้าเฝ้า ณ วังสุโขทัย เพื่อทูลเกล้าฯ ถวาย “ธรรมนูญการปกครองแผ่นดิน สยาม” (ชั่วคราว) พร้อมด้วย “พระราชกำหนดนิรโทษกรรม” แก่ ผู้เปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ให้ทรงพิจารณาและทรงลงพระ ประมาภิไธย

ทั้งนี้ ผู้แทน “คณะราษฎร” จำนวน 7 คน ที่เข้าเฝ้าในครั้งนี้ นั้นก็คือ พระยาศรยุทธเสนี, พระประศาสน์พิทยายุทธิ, หลวงวิระ โยธา, หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์), นายประยูร ภมรมนตรี, นายจรูญ ณ บางช้าง และ นายสงวน ตุลารักษ์

ในการนี้ นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับมอบหมายให้เป็นผู้ถวาย ความเห็นในประเด็นต่างๆ ของกฎหมายที่พระบาทสมเด็จพระ ปกเกล้าเจ้าอยู่หัวยังข้องพระทัย และในวันนั้นพระบาทสมเด็จพระ เจ้าอยู่หัว ทรงลงพระปรมาภิไธยในพระราชกำหนดนิรโทษกรรม ส่วนธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามนั้น ทรงลงพระปรมาภิไธย ในวันรุ่งขึ้น คือ วันที่ 27 มิถุนายน 2475

สรุปว่าหลังการปฏิวัติ 2475 นายปรีดี พนมยงค์ ได้ทำหน้าที่ทั้งฝ่ายนิติบัญญัติและฝ่ายบริหาร ตั้งแต่เป็นผู้ร่างรัฐธรรมนูญ การปกครองแผ่นดินสยาม (ชั่วคราว) ฉบับ 27 มิถุนายน 2475 และหน้าที่ร่างกฎหมายอื่นๆ อีกทั้งยังได้รับแต่งตั้งจากผู้รักษาพระนครฝ่ายทหาร ให้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดถึงยังได้รับแต่งตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็น “เลขาธิการ” (คนแรก) ของสภาผู้แทนราษฎร อีกด้วย

นอกจากนี้ยังได้รับแต่งตั้งจากสภาผู้แทนราษฎร ให้เป็นอนุกรรมการคนหนึ่ง ในจำนวน 9 คน มีหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามฉบับถาวร คือ “รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรสยาม พ.ศ.2475” (ฉบับ 10 ธันวาคม 2475) ...

อีกทั้งยังได้รับเลือกตั้งจากสภาผู้แทนราษฎรให้เป็น “กรรมการราษฎร” คนหนึ่งในจำนวน 15 คน ในรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา (ภายหลังประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 แล้ว “คณะกรรมการราษฎร” และ “เสนาบดี” ได้เลิกไป เปลี่ยนชื่อใหม่เป็น “คณะรัฐมนตรี”

ถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ

หลังจาก พระยามโนปกรณนิติธาดา มีการจัดตั้งคณะรัฐมนตรีคณะที่ 1 เมื่อวันที่ 28 มิถุนายน 2475 แล้ว ก็ได้มีเสียงเรียกร้องจากราษฎรและผู้แทนราษฎร ให้รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดากำหนด “โครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ” ซึ่งเป็นเสมือน “แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับแรก” เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร เพื่อ

ที่จะให้เป็นไปตามที่คณะราษฎรแถลง ในวันยึดอำนาจการปกครอง เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2475

ด้วยเหตุนี้รัฐบาลจึงมอบหมายให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ร่างโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติเสนอต่อรัฐบาล ด้วยความร่วมมือของพ่อค้าคนหนึ่งที่มีชื่อเสียงในยุคนั้น คือ “นายมังกร สามเสน” ซึ่งเป็นผู้นำชาวจีนโพ้นทะเลของสยามยามนั้น

กล่าวกันว่า นายมังกร สามเสน ได้เสนอแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้แก่คณะราษฎร เมื่อได้รับเชิญให้เข้าร่วมประชุมสภาครั้งแรกในเดือนกรกฎาคม 2475 โดยมีเนื้อหาให้การสนับสนุนกลยุทธ์ผลิตเพื่อทดแทนการนำเข้า ควบคู่ไปกับการลดค่าเงินบาท และเสนอมาตรการส่งเสริมธุรกิจภายในประเทศ รวมทั้งยังได้เสนอต่อรัฐสภาให้ก่อตั้งสภาแห่งชาติขึ้นอีกด้วย

แต่กระนั้นรัฐบาลก็ไม่ได้สนใจข้อเสนอของ นายมังกร สามเสน เพียงแต่มอบหมายภารกิจในการร่างแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติให้ นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้ดำเนินการ ซึ่งแผนดังกล่าวมุ่งสนับสนุนให้เกิดระบบสหกรณ์ และกล่าวถึงระบบกรรมสิทธิ์ในที่ดิน รวมทั้งการให้สินเชื่อแก่ชาวชนบทในรูปแบบต่างๆ ตลอดถึงการนำเอาเทคนิคใหม่ๆ มาใช้ในประเทศไทย

จากจุดนี้เองจึงทำให้แผนเศรษฐกิจ หรือเค้าโครงการเศรษฐกิจฉบับดังกล่าว ได้รับการคัดค้านและต่อต้านจากขุนนาง และฝ่ายขวาในคณะราษฎรอย่างหนัก กระทั่งทำให้เกิดความร้าวฉานระหว่างรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา กับผู้นำคณะราษฎร

เฉพาะอย่างยิ่งหลังจากเค้าโครงการเศรษฐกิจได้เสนอต่อรัฐบาลแล้ว รัฐบาลก็ได้ตั้งอนุกรรมการขึ้นพิจารณาเค้าโครงการนั้น

อนุกรรมการส่วนข้างมากเห็นชอบด้วย แต่อนุกรรมการส่วนข้างน้อย เช่น พระยามโนปกรณนิติธาดา, นายประยูร ภมรมนตรี เป็นต้น ไม่เห็นด้วย

แต่เมื่อคณะอนุกรรมการนำเรื่องเข้าสู่ที่ประชุมคณะรัฐมนตรี รัฐมนตรีส่วนมากไม่เห็นด้วย กับเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ได้แถลงต่อที่ประชุมคณะรัฐมนตรีว่า เมื่อตนเองเป็นฝ่ายที่มีเสียงข้างน้อยในคณะรัฐมนตรี จึงขอลาออกจากคณะรัฐมนตรี ตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยจะนำเค้าโครงการเศรษฐกิจนั้น เสนอต่อราษฎรในการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งนายปรีดีหวังจะลงสมัครรับเลือกตั้งเป็นผู้แทนราษฎรประเภทที่ 1

กระนั้น รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา มิได้ปฏิบัติตามวิถีทางประชาธิปไตย หากแต่กลับใช้วิธีเผด็จการคือ เมื่อวันที่ 1 เมษายน 2476 รัฐมนตรีส่วนหนึ่งภายใต้การนำของพระยามโนปกรณนิติธาดา ได้นำความกราบบังคมทูลพระมหากษัตริย์ ให้ลงพระปรมาภิไธยในพระราชกฤษฎีกา "ปิดสภาผู้แทนราษฎร" และ "งดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา" โดยให้คณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นฝ่ายบริหาร มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมายแทนสภาผู้แทนราษฎร ยิ่งกว่านั้นรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ยังได้ออกกฎหมาย "พระราชบัญญัติคอมมิวนิสต์ 2476" (2 เมษายน 2476) และออกแถลงการณ์กล่าวหา นายปรีดี พนมยงค์ ว่าเป็นคอมมิวนิสต์ ต่อมาวันที่ 6 เมษายน 2476 พระยามโนปกรณนิติธาดาได้เชิญให้ไปพบที่วังปารุสกวัน และขอร้องแกมบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ

จากนั้นไม่นานคือ เมื่อวันที่ 20 มิถุนายน 2476 คณะราษฎร

อันประกอบด้วย นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา และนาย พันโท หลวงพิบูลสงคราม รวมทั้ง นายนาวาโท หลวงศุภชลาศัย (บุง ศุภชลาศัย) ก็ส่งรถเกราะจาก "วังปารุสกวัน" กองบัญชาการ คณะรัฐประหาร พร้อมกับยื่นคำขาดเป็นลายลักษณ์อักษร ถึง พระยามโนปกรณนิติธาดา ให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พร้อมด้วยคณะรัฐมนตรี และขอให้เปิดสภาผู้แทนราษฎร เพื่อเลือกตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่ต่อไป

ทันทีที่ได้รับจดหมาย พระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ยินยอมลงจากเก้าอี้นายกรัฐมนตรีโดยคุณุณี จากนั้นจึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ "นายพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา" (พจน์ พหลโยธิน) เป็นนายกรัฐมนตรี แทนรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาที่ได้ลาออกไป

หลังพันพงหนามเดินทางกลับสู่สยาม เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

หลังจากรัฐบาล พระยามโนปกรณนิติธาดา ลี้ภัยไปเนื่องเพราะถูกคณะรัฐประหารปี 2476 บังคับให้ลาออก และ นาย พันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 21 มิถุนายน 2476 นายกรัฐมนตรีคนใหม่ก็ได้นำความกราบบังคมทูล ถึงวัตถุประสงค์ของรัฐบาลคณะราษฎร ในอันที่จะให้นายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับประเทศไทย เพื่อร่วมในการบริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่ง "รัฐมนตรี"

วันที่ 1 ตุลาคม 2476 นายปรีดี พนมยงค์ จึงมีโอกาสใช้ความรู้ความสามารถของตนรับใช้ชาติบ้านเมือง ในตำแหน่งรัฐมนตรี

อีกคำรบหนึ่ง นั่นก็คือ เมื่อมีการปรับคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 29 มีนาคม 2477 ก็ได้ขึ้นดำรงตำแหน่ง **“รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย”**

ในช่วงที่ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทยนี้เอง ได้สร้างผลงานทางด้านกฎหมาย นั่นคือเป็นผู้ร่าง **“พระราชบัญญัติจัดระเบียบเทศบาล พุทธศักราช 2476”** เสนอต่อสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งกลายเป็นกฎหมายปกครองท้องถิ่นฉบับแรกของไทย

ทั้งนี้ มีเป้าหมายที่จะให้ประชาชนสามารถปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตย อีกทั้งยังกวาดชนให้มีการเลือกตั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน ตามพระราชบัญญัติปกครองท้องถิ่นอีกด้วย รวมทั้งจัดตั้งกรมโยธาเทศบาล และผลงานด้านอื่นๆ อีกมากมาย

นอกเหนือจากนี้ยังได้เสนอให้รัฐบาลก่อตั้ง **“มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง”** หรือที่ต่อมาก็คือ **“มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์”** และเป็นผู้ **“ประศาสน์การ”** คนแรกและคนเดียวซึ่งตำแหน่งนี้ได้ยกเลิกในปี 2495

เป็นที่น่าสังเกตว่ามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เป็นแหล่งสำคัญในการผลิตกำลังคน ให้แก่การปกครองระบอบประชาธิปไตย และเป็น **“ตลาดวิชา”** สำหรับประชาชนทุกชนชั้นได้ศึกษาเล่าเรียน

ที่สำคัญก็คือในระยะแรก ผู้ประศาสน์การต้องการที่จะให้เป็นมหาวิทยาลัยอิสระในการบริหาร และมีนโยบายไม่ต้องพึ่งงบประมาณแผ่นดิน ด้วยการหาทุนมาใช้จ่ายเอง เช่น เช่าถือนักเรียนในธนาคารพาณิชย์บางแห่ง

กล่าวกันว่า **“นายหลุย พนมยงค์”** น้องชาย นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงคนหนึ่งในการหาทุนให้แก่มหาวิทยาลัย

ธรรมศาสตร์ ด้วยการร่วมกับพ่อค้านักธุรกิจและผู้มีชื่อเสียงดำเนินการจัดตั้งธนาคารพาณิชย์ชื่อ **“ธนาคารแห่งเอเชีย เพื่อพัฒนาอุตสาหกรรมและพาณิชย์กรรม”** หรือ **“ธนาคารแห่งเอเชีย”** และ **ดร.เดือน บุนนาค** เลขาธิการมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในขณะนั้น ได้จัดสรรเงินสวัสดิการของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ชื่อหุ้นใหญ่ของธนาคารที่จัดตั้งขึ้นนี้ เพื่อหวังดอกเบี้ยมาใช้จ่ายในการบริหาร และใช้เป็นสถานที่ปฏิบัติงาน และฝึกอบรมของนักศึกษาแผนกเศรษฐศาสตร์และการบัญชีอีกด้วย แต่ในที่สุดธนาคารแห่งนี้ ก็กลายเป็น **“ธนาคารพาณิชย์”** ของกลุ่มนายทุนใหญ่ในกาลต่อมา

เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ และเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง

วันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2478 นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็น **“รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการต่างประเทศ”** และดำรงตำแหน่งนี้ถึงวันที่ 28 กรกฎาคม 2480 ซึ่งได้แสดงผลงานให้ปรากฏหลายด้าน เช่น เป็นผู้เจรจาให้ประเทศสยามมีเอกราชและอธิปไตยอย่างสมบูรณ์ เป็นต้น

นั่นก็คือ ได้ปฏิบัติภารกิจที่สำคัญในการบอกเลิกสนธิสัญญาที่ไทยเสียเปรียบและไม่เสมอภาคกับประเทศต่างๆ ที่ประเทศสยามเคยเสียเปรียบ โดยอาศัยหลักการเจรจาที่เรียกว่า **“ดุลยภาพแห่งอำนาจ”** จนประเทศต่างๆ ยินยอมทำสนธิสัญญาฉบับใหม่กับประเทศสยาม กระทั่งเป็นประเทศที่มีเอกราชและอธิปไตยสมบูรณ์ ทั้งทางการเมืองและทางศาล ตลอดถึงทางเศรษฐกิจนับตั้งแต่บัดนั้น

ยิ่งกว่านั้นยังประสบความสำเร็จ ในการเจรจาให้รัฐบาล อังกฤษ โอนดินแดนส่วนหนึ่งของประเทศสยาม ที่อังกฤษได้ไป ตามสนธิสัญญาฉบับปักปันเขตแดนระหว่างสยามกับอังกฤษ ที่ทำ ขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้สยามได้รับดินแดนที่ฝั่งไทยบางแห่ง กลับเป็นดินแดนของไทยอีกครั้งหนึ่ง

หลังจากอำนาจเปลี่ยนมือจาก นายพันเอก พระยาพลพล พยุหเสนา สู่ **จอมพลแปลก พิบูลสงคราม** นายกรัฐมนตรีคนใหม่ ในเดือนธันวาคม 2481 ปรากฏว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้ก้าวขึ้นสู่ ตำแหน่ง “รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง” และดำรงตำแหน่ง รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังจนถึงปี 2484

ผลงานที่สำคัญในช่วงนี้ของ นายปรีดี พนมยงค์ ก็คือ การ สร้างเสถียรภาพทางการเงินและการคลัง ให้กับประเทศไทยใน หลายๆ ด้าน เช่น การยกเลิกภาษีรัชชูปการ การจัดทำประมวล รัชฎากรใหม่ เสนอกฎหมายจัดตั้งสำนักงานธนาคารชาติไทย หรือ ที่ปัจจุบันคือ “ธนาคารแห่งประเทศไทย” และเก็บภาษีอากรทาง อ้อมสำหรับสินค้าบริโภคฟุ่มเฟือย เฉพาะอย่างยิ่งการยกเลิกอากร ค่านา เป็นต้น

เป็นผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ หัวหน้าขบวนการเสรีไทยต่อต้านญี่ปุ่น

ในช่วงนี้ปรากฏว่าความขัดแย้งระหว่าง จอมพลแปลก พิบูล สงคราม กับนายปรีดี พนมยงค์ ขยายตัวตามลำดับ เฉพาะอย่างยิ่ง เมื่อ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ตัดสินใจร่วมวงโอบอุ้มกับญี่ปุ่น

ประกาศเป็นศัตรูกับประเทศพันธมิตรในสงครามโลกครั้งที่สอง เมื่อ วันที่ 8 ธันวาคม 2484

หลังจากญี่ปุ่นเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ เป็นผู้นิยมฝ่าย สัมพันธมิตร จึงกดดันให้รัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ขอร้อง ให้ นายปรีดี พนมยงค์ ลาออกไปเป็น “ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” เมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2484

วันที่ 25 มกราคม พ.ศ.2485 รัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้ประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา โดยฝ่ายอังกฤษ ตอบรับการประกาศสงคราม แต่สหรัฐอเมริกาไม่ได้ประกาศสงคราม ด้วย เนื่องจากเห็นว่าประเทศไทยถูกญี่ปุ่นรุกราน

ในการประกาศสงครามกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกาครั้งนั้น นายปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ไม่ได้ลงนามใน ประกาศสงครามดังกล่าว และได้ดำเนินการจัดตั้ง “ขบวนการเสรี ไทย” เพื่อต่อต้านญี่ปุ่นอย่างลับๆ ประสานงานกับขบวนการเสรี ไทยในต่างประเทศ โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกา ที่มี ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นหัวหน้า โดยนายปรีดีมีตำแหน่งเป็นหัวหน้าขบวนการ ภายใต้อัฒตยาธิบดี “รัฐ” และเจรจาให้ฝ่ายสัมพันธมิตรเข้าใจว่า การ ประกาศสงครามของ จอมพลแปลกไม่ถูกต้องตามกฎหมาย

กล่าวกันว่าในช่วงสงครามโลกครั้งที่สอง นายปรีดี พนมยงค์ ใช้วิหิตยยุทธ์ทางการเมืองวางแผนให้ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม พ้นจากยุทธจักรการเมืองด้วยวิถีทางรัฐสภา กระทั่ง จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จำต้องลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นั่นก็คือ การใช้คะแนนเสียงในสภาผู้แทนราษฎรลงมติด้วย คะแนนลับ ไม่นอมนัดพระราชกำหนดระเบียบราชการบริหารนครบาล เพชรบูรณ์ และลงมติไม่ออกนอมนัดพระราชกำหนดจัดสร้างพุทธบรมินทล

เป็นเหตุให้รัฐบาล จอมพลแปลก พิบูลสงคราม จำต้องประกาศลาออก เมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2487

วันที่ 15 สิงหาคม 2488 หลังจากสหรัฐอเมริกาได้ทิ้งระเบิดปรมาณูที่เมืองฮิโรชิมาและเมืองนางาซากิ กระทั่งสร้างความเสียหายให้แก่ญี่ปุ่นอย่างใหญ่หลวง จนต้องยอมแพ้สงครามอย่างไม่มีเงื่อนไข

ต่อมาในวันที่ 16 สิงหาคม 2488 นายปรีดีในฐานะผู้สำเร็จราชการ ก็ประกาศสันติภาพมีสาระสำคัญว่า การประกาศสงครามของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ต่อสหรัฐอเมริกาและอังกฤษเป็นโมฆะ มีผลทำให้ประเทศไทยไม่ต้องถูกปลดอาวุธกลายเป็นประเทศผู้แพ้สงคราม สัมพันธมิตรรับรองเอกราชอธิปไตยของไทยรับรองคุณูปการของเสรีไทย และรับรองฐานะผู้นำขบวนการเสรีไทย

เป็นรัฐบุรุษอาวุโสคนแรกและคนเดียวของไทย เป็นนายกรัฐมนตรีคนที่ 7 ของเมืองไทย

เมื่อได้ประกาศสันติภาพและสถานการณ์สงครามได้สิ้นสุดลงแล้ว นายปรีดี พนมยงค์ ผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ ก็ได้กราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล เสด็จนิวัติสู่ประเทศไทย เพื่อทรงเป็นมิ่งขวัญของปวงชนในระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข

เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2488 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จนิวัติสู่พระนคร ซึ่งในวันนั้น นายปรีดี พนมยงค์ ก็ได้คืนพระราชอำนาจ และพ้นจากตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์

ต่อมาเมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2488 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่องนายปรีดี พนมยงค์ ในฐานะ **“รัฐบุรุษอาวุโส”** ความตอนหนึ่งว่า

“โดยที่ทรงพระราชดำริเห็นว่า นายปรีดี พนมยงค์ ได้เคยรับหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินในตำแหน่งสำคัญๆ มาแล้วหลายตำแหน่ง จนในที่สุดได้รับความเห็นชอบจากสภาผู้แทนราษฎร ให้ดำรงตำแหน่งผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์ และปรากฏว่าตลอดเวลาที่ นายปรีดีดำรงตำแหน่งเหล่านี้ ได้ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อสัตย์สุจริต และด้วยความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และรัฐธรรมนูญ ทั้งได้แสดงให้เห็นเป็นที่ประจักษ์ ในความสามารถบำเพ็ญคุณประโยชน์ ให้แก่ประเทศชาติเอกราชประการ

“จึงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ยกย่อง นายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในฐานะรัฐบุรุษอาวุโส และให้มีหน้าที่รับปรึกษาราชการแผ่นดิน เพื่อความวัฒนาถาวรของชาติสืบไป”

ทั้งนี้ **ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช** นายกรัฐมนตรีในขณะนั้นเป็นผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

วันที่ 31 มกราคม 2489 นั้น รัฐบาล พันตรี ควง อกัยวงศ์ ก็เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลอีกคับหนึ่ง แต่ในที่สุดก็ต้องลงจากเก้าอี้ นายกรัฐมนตรี เนื่องจากแพ้โหวตในสภาผู้แทนราษฎรเรื่องค่าใช้จ่ายของประชาชน ซึ่ง ส.ส.สังกัดฝ่ายรัฐบาลไม่รับหลักการ แต่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรส่วนใหญ่ มีมติให้รับด้วยคะแนน 65 ต่อ 63 เป็นเหตุให้ พันตรี ควง อกัยวงศ์ ต้องประกาศลาออกกลางสภา เมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2489

ในวันต่อมาประธานรัฐสภาจึงขอพบ นายปรีดี พนมยงค์ พร้อมกับแจ้งมติที่ประชุมสภาผู้แทนราษฎรว่า ต้องการให้เป็นนายกรัฐมนตรีจัดตั้งรัฐบาล เนื่องจากเห็นว่าในสถานการณ์คับขัน ไม่มีใครเหมาะสมเท่ากับ นายปรีดี พนมยงค์

ด้วยเหตุนี้ นายปรีดี พนมยงค์ จึงก้าวขึ้นสู่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 7 เมื่อวันที่ 24 มีนาคม 2489 โดยมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะรัฐมนตรี "คณะที่ 15"

ว่าไปแล้ว ในช่วงที่ นายปรีดี พนมยงค์ มีอิทธิพลและบทบาททางการเมือง คือ ในช่วงปี 2486-2489 เป็นช่วงที่ประเทศไทยมีกลุ่มการเมืองและพรรคการเมืองเกิดขึ้นมากมาย เฉพาะอย่างยิ่งยามนั้นมีการจัดตั้งพรรคการเมืองสนับสนุน นายปรีดี พนมยงค์ ถึง 2 พรรค คือ "พรรคสหชีพ" โดยมี นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นหัวหน้าพรรค ส่วน "พรรคแนวรัฐธรรมนูญ" มี พลเรือตรี ถวัลย์ ชำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค ส่วนพรรคฝ่ายค้านในสมัยนั้นก็คือ "พรรคก้าวหน้า" แต่ต่อมาสมาชิกของพรรคนี้ ได้รวมตัวกันจัดตั้งพรรคการเมืองใหม่ นาม "พรรคประชาธิปไตย" เมื่อวันที่ 6 เมษายน 2489 จากนั้นก็ได้เชื้อเชิญ พันตรี ควง อภัยวงศ์ สมาชิกคณะราษฎรให้มาเป็นหัวหน้าพรรคประชาธิปไตย

เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 และครั้งที่ 3

ในช่วงที่ นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสภาผู้แทนราษฎรได้ให้ความเห็นชอบ ร่างรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2489 โดยมีการประกาศใช้แทนรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย 2475 เมื่อวันที่ 9 พฤษภาคม 2489 ซึ่งเป็น

รัฐธรรมนูญที่มีการยกร่างกันมายาวนานถึง 3 รัฐบาล คือ ตั้งแต่สมัย พันตรี ควง อภัยวงศ์ เป็นนายกรัฐมนตรีครั้งแรกในปี 2487 และสมัยนายทวี บุณยเกตุ รวมถึงสมัย ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช เป็นนายกรัฐมนตรี เพิ่งมาเสร็จสิ้นลงในรัฐบาล นายปรีดี พนมยงค์

ทันทีที่รัฐธรรมนูญมีผลบังคับใช้ นายปรีดี พนมยงค์ ก็กราบบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2489 โดยอ้างว่าต้องการให้เป็นมารยาททางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย เมื่อประกาศใช้รัฐธรรมนูญใหม่ นายกรัฐมนตรีจะต้องแสดงสปิริตลาออก

กระนั้นในวันที่ 8 มิถุนายน 2489 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็ได้ทรงลงพระปรมาภิไธยแต่งตั้ง นายปรีดี พนมยงค์ ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ตามคำกราบบังคมทูลของประธานรัฐสภาในขณะนั้น

แต่ในวันรุ่งขึ้นคือในวันที่ 9 มิถุนายน 2489 เวลาเช้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็เสด็จสวรรคตด้วยพระแสงปืน ธงบรมราชูปถัมภ์ ในพระบรมมหาราชวัง

การเสด็จสวรรคตอย่างปัจจุบันทันด่วน ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล นำความโศกเศร้ามาสู่ประชาชนชาวไทยเป็นอย่างยิ่ง จากนั้นที่ประชุมรัฐสภาจึงมีมติเอกฉันท์ให้อัญเชิญ "สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช" ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระมหากษัตริย์สืบแทนตามกฎมณเฑียรบาลว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์

แต่เนื่องจาก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ยังทรงพระเยาว์ จึงต้องมีการแต่งตั้งคณะผู้สำเร็จราชการแทน

พระองค์ขึ้น ประกอบด้วย พระสุธรรมวินิจฉัย, พระยานราชสุวัจน์ และ นายสงวน จูทะเดมีย์

การที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตครั้งนั้น มีส่วนสำคัญให้นายปรีดี พนมยงค์ กราบถวายบังคมทูลลาออกจากตำแหน่งในวันที่ 9 มิถุนายน 2489 รวมระยะเป็นนายกรัฐมนตรีครั้งที่ 2 เพียง 2 วัน

กระนั้นในวันที่ 10 มิถุนายนปีเดียวกันนั้น ประธานรัฐสภา ซึ่งได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา ก็ได้เสนอคณะผู้นำเสรีราชการแทนพระองค์ (ชั่วคราว) ให้ประกาศพระบรมราชโองการแต่งตั้ง นายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรี เป็นวาระที่ 3 เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน 2489

จากนั้นนายปรีดี พนมยงค์ ก็จัดตั้งคณะรัฐมนตรีชุดใหม่เป็น "คณะที่ 16" ซึ่งรัฐมนตรีส่วนใหญ่เป็นรัฐมนตรี คณะที่ 15 มีการเปลี่ยนแปลงเข้ามาใหม่เพียงไม่กี่คน เช่น นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงอุตสาหกรรม และ พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม เท่านั้น

คณะรัฐมนตรีชุดใหม่ของ นายปรีดี พนมยงค์ บริหารประเทศท่ามกลางวิกฤติการณ์อย่างรอบด้าน ทั้งปัญหาเศรษฐกิจที่ รุมเร้าและกรณีสวรรคต ทำให้พรรคประชาธิปัตย์ซึ่งเป็นพรรคฝ่ายค้านยกขึ้นเป็นประเด็นในการโจมตี ด้วยข้อกล่าวหาที่ว่ารัฐบาลไม่สามารถคลี่คลายกรณีสวรรคตให้แจ่มชัดได้ อีกทั้งยังโจมตีเรื่องการครองชีพภายในประเทศ และปัญหาเรื่องโจรผู้ร้ายอีกด้วย

กระทั่งรัฐบาลต้องประกาศภาวะฉุกเฉินเมื่อวันที่ 2 กรกฎาคม 2489 พร้อมกันนั้นก็จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร

ใน 47 จังหวัด เมื่อวันที่ 5 สิงหาคม 2489 ซึ่งทำให้ผู้สมัครพรรคสหชีพและพรรคแนวรัฐธรรมนูญ ได้รับเลือกตั้งในต่างจังหวัดเป็น ส่วนมาก ส่วนในพระนครพรรคประชาธิปัตย์มีคะแนนนำ สำหรับ นายปรีดี พนมยงค์ ได้รับเลือกตั้งเป็น ส.ส. จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

แม้รัฐบาล นายปรีดี พนมยงค์ ยังคงรักษาเสียงข้างมากในสภาผู้แทนราษฎร และสมาชิกพฤษภคสภาไว้ได้อย่างมั่นคง แต่ กระแสการวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลก็ยังไม่สร่างซา ขณะเดียวกันมี แนวโน้มว่าเหตุการณ์บ้านเมืองจะตกอยู่ในสภาวะเลวร้าย เฉพาะ อย่างยิ่งสถานการณ์ของรัฐบาลทรุดต่ำลงทุกขณะ

หลังจากจัดตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่เพียงไม่กี่วัน นายปรีดี พนมยงค์ จึงต้องถวายบังคมลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ด้วยเหตุผลที่ว่าไม่สามารถทำงานต่อไปได้ เพราะได้ทำงานตรากตรำ มาเป็นเวลานานพอสมควร รู้สึกว่าสุขภาพอนามัยเสื่อมโทรม ไม่ อาจที่จะปฏิบัติภารกิจของรัฐได้อย่างเต็มที่ ดังนั้น รัฐบาล นายปรีดี พนมยงค์ จึงลี้ภัยลงเมื่อวันที่ 21 สิงหาคม 2489 รวมเวลาการ เป็นนายกรัฐมนตรีทั้ง 3 ครั้ง จำนวน 4 เดือน 22 วัน หลังจากนั้น พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ขึ้นดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี สืบต่อไป

ลี้ภัยรัฐประหารปี 2490

ผู้นำกระบวนการประชาธิปไตย 2492

แม้ นายปรีดี พนมยงค์ จะพ้นจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ไปแล้ว ก็ยังคงให้การช่วยเหลือรัฐบาล พลเรือตรี ถวัลย์ ธำรง นาวาสวัสดิ์ ด้วยการรับมอบหมายให้เป็นหัวหน้าคณะทูตสันถวไมตรี

จากนั้นก็เดินทางไปเยือนมิตรประเทศต่างๆ และได้ไปช่วยเหลือ
คณะผู้แทนไทย ซึ่งกำลังร่วมประชุมสหประชาชาติ ซึ่งปรากฏว่า
ได้มีส่วนเพิ่มพูนเกียรติภูมิของชาติเป็นอันมาก

กระทั่งเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน 2490 บุคคลคณะหนึ่งใช้
ชื่อว่า “คณะรัฐประหาร” ได้ทำการยึดอำนาจรัฐ พร้อมกันนั้นก็
ส่งกำลังทหาร ที่มีอาวุธทันสมัยไปจับกุมนายปรีดี พนมยงค์ และ
ทำการระดมยิงทำเนียบท่าช้างวังหน้า ซึ่งรัฐบาลให้นายปรีดี พนม
ยงค์ และครอบครัว ใช้เป็นที่พำนักอาศัย

อีกทั้งยังบุกเข้าไปในทำเนียบรัฐบาล เพื่อจับกุม นายปรีดี
พนมยงค์ แต่นายปรีดีก็สามารถเล็ดลอดหลบหนีไปได้ โดยหลบหนี
อยู่ตามบ้านพรรคพวกเพื่อนฝูงที่ไว้วางใจ และหลบอยู่ในกรมนาวิก
โยธินสัสดีหีบ ต่อมาได้เดินทางไปอาศัยอยู่ที่สิงคโปร์ และเดินทางไป
พำนักในประเทศจีนระยะหนึ่ง

หลังจากนั้น ก็ย้อนกลับสู่ประเทศไทยอีกครั้งหนึ่ง เพื่อเป็น
ผู้นำใน “ขบวนการประชาธิปไตย” เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2492
หรือที่บางคนเรียกว่า “กบฏวังหลวง” เป้าหมายสำคัญในการทำ
รัฐประหารของ นายปรีดี พนมยงค์ ครั้งนั้น กล่าวกันว่าเพื่อที่จะ
ฟื้นฟูระบอบประชาธิปไตยให้กลับคืนมา โดยอาศัยกำลังจัดตั้งของ
ขบวนการเสรีไทย และกองพันนาวิกโยธินทหารเรือ

กระนั้นเนื่องเพราะการประสานงานไม่รัดกุมพอ และทหาร
เรือส่วนใหญ่ไม่ให้ความร่วมมือ จึงทำให้การรัฐประหารที่มีลักษณะ
ก้าวหน้า กลายเป็นรัฐประหารที่พ่ายแพ้ โอกาสของขบวนการ
ประชาธิปไตยที่มี นายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้า เพื่อฟื้นฟูระบอบ
ประชาธิปไตย และต้องการนำรัฐธรรมนูญ ฉบับวันที่ 9 พฤษภาคม

2489 มาใช้อีกคำรบหนึ่ง จึงไม่สามารถที่จะกระทำการให้ประสบ
ผลสำเร็จได้

หลังจากกลายเป็นกบฏวังหลวงแล้ว ปรากฏว่า นายปรีดี
พนมยงค์ ได้หลบอยู่ในประเทศไทยประมาณ 6 เดือน จากนั้นก็
ออกเดินทางไปนอกประเทศ ผ่านสิงคโปร์และฮ่องกง และในที่สุด
ก็ได้ขอลี้ภัยอยู่ในประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นเวลาประมาณ
21 ปี จากนั้นก็ได้เดินทางไปพำนักในประเทศฝรั่งเศสตราบจน
วาระสุดท้ายของชีวิต

แน่นอน หากสรุปถึงความพ่ายแพ้ทางการเมืองของ นายปรีดี
พนมยงค์ แล้ว ก็อาจจะกล่าวได้ว่าเป็นความพ่ายแพ้ของคณะ
ราษฎรทั้งมวล ซึ่งเกิดจากสาเหตุใหญ่บางประการ เช่น ชาติการ
ศึกษาถึงกฎแห่งความขัดแย้งในกระบวนการประชาธิปไตย อีกทั้ง
ประมาทการฟื้นฟูชีพของกลุ่มอนุรักษ์นิยม รวมทั้งขาดความระมัด
ระวังต่อสมาชิกคณะราษฎร ที่มีแนวความคิดเผด็จการบางคน โดย
อาศัยประชาธิปไตยเป็นลือคลุม ปิดบังอำพรางธาตุแท้เผด็จการ
ของพวกเขา

ยิ่งกว่านั้นการที่ต้องการยึดอำนาจรัฐ หรือการเอาชนะฝ่าย
ตรงกันข้ามทาง “ยุทธวิธี” โดยไม่ได้แสวงหาหนทางที่จะรักษาอำนาจ
หรือรักษาชัยชนะไว้อย่างมั่นคงและยาวนาน โดยยุทธวิธีขยายฐาน
มวลชนให้กว้างใหญ่ไพศาล ล้วนเป็นจุดอ่อนสำคัญที่ทำให้ชัยชนะ
ที่ได้มามีอายุสั้น

ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานี้ ว่ากันว่า นายปรีดี พนมยงค์
ก็ยอมรับความผิดพลาด เห็นได้จากครั้งหนึ่งเขากล่าวถึงวาทา กับ
ผู้สื่อข่าวคนหนึ่งของสถานีวิทยุบีบีซี ภาคภาษาไทย กรุงลอนดอน

ความตอนหนึ่งว่า “เมื่อข้าพเจ้ามีอำนาจ ก็ไม่มีบทเรียน และเมื่อข้าพเจ้ามีบทเรียน ก็ไม่มีอำนาจ”

นี่คือสังขารประการหนึ่งของผู้ที่สูญเสียอำนาจทางการเมือง นั่นก็คือ เมื่อสรุปบทเรียนได้ ก็สายเสียแล้ว หมายความว่า ในขณะที่อยู่ในอำนาจ แทนที่จะใช้อำนาจเพื่อประโยชน์สุขของอาณาประชาราษฎร์ กลับไม่ได้กระทำ ครั้นอำนาจสูญสิ้นไปจะกระทำการสิ่งใด เพื่อประเทศชาติและประชาชน ก็มีอาจจะกระทำไม่ได้เสียแล้ว

นายปรีดี พนมยงค์ ถึงแก่อสัญกรรม เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม 2526 ที่บ้านพักชานกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส ก่อนที่จะมีอายุครบ 83 ปีเพียง 9 วัน และทำพิธีเผาศพที่นั่น ซึ่งในกาลต่อมาญาติมิตรและผู้เป็นภริยา ก็ได้นำอัฐิธาตุกลับมาบำเพ็ญกุศลที่ประเทศไทย

ณ บัดนี้ นอกจากจะมีการสร้างอนุสาวรีย์ เพื่อรำลึกถึงคุณูปการอันยิ่งใหญ่ของเขาแล้ว ปรากฏว่าบรรดานักคิดสำคัญทางการเมืองของไทย นายปรีดี พนมยงค์ คือหนึ่งในบุคคลสำคัญที่ได้รับเชิดชูเกียรติมากที่สุด ดังเช่นคำกล่าวของ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ได้ร้อยเรียงคำไว้อาลัยถึง “รัฐบุรุษอาวุโส” ท่านนี้ไว้ว่า

“ต้องรอนับร้อยวัน เป็นพันปี จึงจักมีสักคนคนที่กล้า

**กล้าหมิ่นผลักจักรวาล กาลเวลา คินสู่ความธรรมดาสามัญ
เป็นเปลวเทียน สุดท่ายละลายแท่ง เพื่อเปล่งแสงทองอย่างเด็ดฉัน
มีเพียงหนึ่งวันล้ำค่า กว่าหมื่นวัน อยู่เพียงวันมีค่ากว่าหมื่นปี”**

ในปี 2542 องค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (UNESCO) ณ กรุงปารีส ได้มีมติให้บรรจุชื่อนายปรีดี พนมยงค์ ไว้ในบุคคลสำคัญของโลก ปี ค.ศ.2000-2001

9

ดร.สมคิด จาตุศรีพิทักษ์



ตำนานชีวิต แนวคิด และผลงาน